

tari potest positiva, qualis erit, si proveniat ex positivo impedimento necessario adhærente voluntati: ut, verbi gratia, si voluntas dæmonis ex necessitate habeat complacentiam actualem in peccato commisso, vel actum odii Dei, vel alium similem. Dico autem *ex necessitate*, quia licet ex tali actu sequatur impotentia pœnitendi, seu necessitas non pœnitendi quasi composita: nihilominus si talis actus non sit absolute necessarius, illa impotentia non erit simpliciter talis quia cessante actu, impotentia etiam positiva cessabit: si vero actus sit simpliciter necessarius, etiam impotentia erit absoluta, et simpliciter, ut per se notum est. In dæmonibus ergo ad prædictam obstinationem sufficit impotentia pure privativa, per carentiam virtutis activæ, quæ in potestate eorum non sit, quia eo ipso perpetuo, et ex necessitate permanent in statu peccati, et habent impotentiam simpliciter carendi illo, in qua hæc obstinatio consistit; ergo ad illam non est necessaria positiva causa activa influens physice, aut moraliter, vel ex parte Dei, vel ex parte ipsius dæmonis, sed demeritum primi peccati sufficit, ut statim explicabitur. An vero hæc impotentia pœnitendi habeat etiam ex parte dæmonis positivam causam quasi formalem ex necessitate impediendam pœnitentiam fructuosam, pendet ex alio modo obstinationis infra tractando, scilicet, an dæmon semper, ac necessario male operetur, vel potius interdum possit bene operari. Nam si potest habere actum bonum, vel carere malo, non habebit ex necessitate tale impedimentum positivum pœnitentiæ, et nihilominus impotentiam mere privativam pœnitentiæ habere poterit. Si autem ex necessitate semper est in aliquo actuali peccato, sive determinate, sive confuse, impotentia pœnitendi, ut dixi, erit positiva, et causa ejus quasi formalis erit ille actus impossibilis pœnitentiæ: causa autem efficiens erit causa ad eundem actum necessitans, de qua postea explicando illum modum obstinationis dicturi sumus, et ibi nonnullas sententias theologorum non recte in hoc de Deo sentientium refutabimus.

10. *Assertio tertia: primæ causa privativa impotentia pœnitendi est denegatio auxilii.*—Vide auctorem in tractatu de Peccatis, disputatione sexta.—Ultimo dico, causam quasi privativam obstinationis dæmonum, quoad impotentiam pœnitendi fructuose esse justam voluntatem Dei, denegandi damnatis omne auxilium gratiæ, supposito ex parte ipsorum peccato, et perseverantia in illo pro statu viæ. Hæc assertio

communis est theologorum in 2, distin. 7, ubi Bonaventura, art. 1, quæst. 1, Durandus, quæst. 2, Richardus, art. 2, quæst. 1, Scotus, quæst. 1, § *De secundo dico*, Gregorius, q. 1, art. 2, Ægidius et Bassolis ac Major similiter, quæst. 1, art. 2, Gabriel, quæst. 1, art. 1, Marsilius, in 2, art. 5, quæst. 3, Ocham, in 2, quæst. 19, et quodl. 1, quæst. 14, Albertus, in 2 part., tract. 5, quæst. 25, art. 4, Altisiodorensis, lib. 2 Summæ, tract. 2, cap. 6, et Paludanus, in 4, dist. 50, quæst. 1, Cassalius, lib. 1, de Quadripar. institut., part. 1. Neque in hac parte dissentit D. Thomas, nam licet in 1 part., quæst. 64, aliam reddat causam obstinationis dæmonum sumptam ex naturali modo operandi illorum, illa, ut supra diximus, potius est congruentia, ob quam status viæ, in quo Deus offert auxilia ad pœnitentiam agendam, brevior concessa fuit Angelis, quam hominibus: et ideo licet in eo loco proximam rationem obdurationis quoad hanc partem ex parte Dei non explicet, non tamen illam excludit. Unde in aliis locis dicit, ideo Angelos malos non posse amplius pœnitere, quia peccarunt in termino viæ, ut præcipue declarat in 2, dist. 7, quæst. 1, art. 2. Ubi etiam sentit, eandem esse causam quoad hanc partem, obstinationis dæmonum, et omnium damnatorum, scilicet, quia sunt in termino, in quo nimirum auxiliis gratiæ ex definita Dei voluntate privantur. Item in simili materia id expresse docuit D. Thomas 1, 2, quæst. 79, art. 3, ubi docet, Deum esse causam obdurationis viatorum, quatenus proprio iudicio suam gratiam eis subtrahit. Obduratio autem viæ quædam obstinatio est in malo, quamvis sit secundum quid, respectu obstinationis dæmonum, seu damnatorum, ut idem D. Thomas docuit, quæst. 23, de Veritat., art. 7, ad 6. Sed hæc differentia secundum magis et minus non obstat, quominus eadem sit ratio in utraque obstinatione, ut Deus possit esse causa ejus, majus vel minus denegando alicui auxilium gratiæ suæ. Atque ita possunt pro hac parte referri auctores, qui fatentur Deum esse causam obdurationis viatorum, supposito demerito, pravaque dispositione illorum, qui sunt fere omnes, ut in libr. 1, 2, latius tractatur.

11. *Probaturs assertio ratione.*—Ratione probatur. Primo, quia si affirmatio est causa adæquata, et necessaria affirmationis, negatio erit causa negationis, ut est Aristotelicum dogma: sed auxilium gratiæ simpliciter necessarium ad fructuosam pœnitentiam agendam suo modo est adæquata illius causa: nam licet re-

quirat cooperationem voluntatis, nihilominus simpliciter necessarium est, ut Deus velit suum auxilium præstare, ita ut vel faciat voluntatem facere per auxilium efficax, vel faciat, ut possit facere, si velit per auxilium sufficiens; ergo denegatio utriusque auxilii est causa veluti proxima impœnitentiæ, et impotentia pœnitendi. Ostensum est autem supra, Deum denegasse utrumque auxilium Angelis immediate post instans, in quo peccarunt; ergo est Deus causa carentiæ auxilii: ergo consequenter etiam est causa carentiæ pœnitentiæ, et potestatis pœnitendi. Dicimus autem Deum esse causam privativam, quia licet justo iudicio, et positiva voluntate velit subtrahere gratiam suam, tamen extra se nihil efficit, sed solum non efficit, et voluntas, quam intra se habet, non est aliquid factum ab ipso, sed est ipsamet increata, et immutabilis voluntas. Unde confirmatur assertio, quia per hoc genus causalitatis Deus non est causa alienius mali moralis, sed ad summum est causa, ut aliquis actus bonus nunquam fiat ab aliquo, ne fieri possit: hoc autem non est malum, quia non tenetur Deus omne bonum facere, vel auxilium ad illud præbere. Imo interdum potest illud esse speciali modo bonum, et justum in vindictam mali commissi, cuius mali Deus non fuit causa, et ideo est ultor ejus negando suum auxilium; ergo per hoc Deus non est causa mali, sed illud supponit.

12. Tandem confirmatur optima sententia Fulgentii, lib. de Fide ad Petr., cap. 3, ubi ait, ita Deum disposuisse Angelorum et hominum causam, *ut si propriæ voluntatis arbitrio contra creatoris imperium suam niterentur facere voluntatem, ad supplicium eis relinqueretur æternitas misera, erroribus, doloribusque crucianda, et adjungit: Ac de Angelis quidem hoc disposuit, et implevit, ut si quis eorum bonitatem voluntatis perderet, nunquam eam divino munere repararet.* Et inferius addit: *Ut Angeli mali nec mala possint unquam voluntate carere, nec pena, sed permanente in eis injustæ aversionis malo, permaneret etiam justæ retributionis æterna damnatio.* Et rursus inferius dicit: *Nullum Angelorum, ex quo ruinæ suæ merito e cælo ejecti sunt, bonam posse resumere voluntatem.* In quibus verbis satis ostendit, illam impotentiam pœnitendi ex Dei dispositione supposita culpa provenire, ac proinde in eum tanquam in causam reduci. Unde inferius addit, Deum solum tempus hujus vitæ hominibus concessisse ad fructuosam pœnitentiam agendam, non vero postea. Quod cum proportione

de malis Angelis etiam intelligit. Et simili modo de Angelis viatoribus cum proportione intelligit, quod statim subjungit: *Quod, qui in hac vita non fecerit* (id est, mutare voluntatem) *habebit quidem pœnitentiam in futuro sæculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu Dei non inveniet, quia etsi erit ibi stimulus pœnitentiæ, nulla tamen ibi erit correctio voluntatis.* In quibus verbis alludit ad locum Sapientia 5, ubi de damnatis generatim dicitur: *Turbabuntur timore horribili, etc., dicentes intra se pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes.* Et usque ad versic. 14, describit Sapiens seram veritatis agnitionem in damnatis, ex qua concludunt: *Ergo erravimus.* Illa enim omnia eadem rationem in dæmonibus habent. Quia velint, nolint, agnoscunt bona, quæ amiserunt, et miserum statum quem acquisierunt, et sub hac ratione dolent et pœnitentiam agunt de malis culpæ commissis propter mala pœnæ, quæ patiuntur: illa vero pœnitentia est infructuosa, non quia si esset vera, et propter Deum non posset misericordiam obtinere, sicut supra diximus, et ex S. Martino refert Sulpitius in vita ejus, c. 24, et tradit Bernardus, in lib. de Gradib. Humil. in primo, et indicat Isidorus, lib. 1, de Sum., cap. 10, dicens, diabolum non petere veniam, quia non compungitur ad pœnitentiam: sentiens, quod si compungeretur, veniam et petere posset, et obtinere: si quam vero pœnitentiam nunc habet, non est vera, nec propter Deum, sed ex amore proprio, et quadam necessitate naturali, ut capite sequenti explicabimus.

13. *Difficultas contra superius dicta orta ex sententia Scoti.*—Neque juxta veram doctrinam de Gratia, et remissione peccatorum per pœnitentiam, superest in hoc puncto difficultas. Juxta doctrinam vero Scoti, et aliquorum theologorum dicentium, posse hominem per naturales vires voluntatis cum concursu DEI generali habere attritionem, quæ sit sufficiens dispositio ad obtinendam remissionem peccatorum; juxta hanc, inquam, doctrinam, oritur difficultas: nam si hoc est verum de homine, a fortiori habebit locum in Angelo, cum efficacior habebit voluntatem; ergo etiamsi Angelus damnatus omni auxilio gratiæ privetur, cum generalis concursus ei non denegetur, poterit per illum talem attritionem habere de peccato, quæ ad remissionem peccatorum obtinendam sit sufficiens dispositio. Quam difficultatem sibi proposuit Scotus in reportatis in 2, distin. 7, quæst. 3, artic. 2, et prius res-

pondet, dici posse, Deum non solum auxilia gratiæ, sed etiam generalem concursum ad similem actum denegare damnatis. In hoc autem non quiescit, quia illud esset perpetuum miraculum, vel perpetua violentia illata Angelo, vel homini. Sed hoc fortasse non esset magnum inconueniens, ut capite sequenti dicam. Secundo vero respondet, talem actum licet a dæmone habeatur, in illo non esse sufficientem dispositionem ad gratiam, vel remissionem peccati, quia Deus non vult acceptare illum, ut sufficientem dispositionem ad gratiam, vel remissionem peccati. Nam etiam in viatoribus, ex sententia Scoti, ille actus non est sufficiens dispositio ad gratiam, nisi ex acceptatione divina. Potuit ergo Deus statuere certa, et infallibili lege acceptationem illam offerre pro statu viæ, eamque pro statu damnationis absolute denegare.

14. *Solida omnino responsio.*—Verumtamen dubitatio supponit fundamentum falsum, nimirum, posse liberum arbitrium sive hominis, sive Angeli, cum solo concursu generali se sufficienter disponere ad gratiam, et post lapsum posse se eodem modo disponere ad remissionem peccati, et ad infusionem gratiæ, per quam formaliter talis remissio fit. Utrumque enim est valde falsum, ut de penitentia hominis ostensum est in art. 4, 3 part., disp. 3, sect. 6, et de dispositione ad gratiam in tract. de Gratia, lib. 2 et 7. Et supra in libro quinto ostendimus, illa catholica dogmata de Gratia, non in hominibus tantum, sed etiam in Angelis vera esse. Verumtamen etiam posito illo suo dogmate, potuisset facilius Scotus respondere, non quancumque attritionem naturalem esse dispositionem acceptabilem a Deo, ad remissionem peccati, sed oportere, ut saltem sit attritio undique moraliter bona, et honesta, ut ipse Scotus fatetur. In dæmonibus autem non potest esse talis attritio, ut in capite sequenti ostendimus. Scotus autem forte non ita respondet, quia hoc posterius non admittit, ut ibi videbimus. Præterea idem Scotus ultra honestatem, certum gradum intentionis postulat in attritione, ut ad gratiam sufficienter disponat. Potuisset ergo dicere in Angelis requiri majorem intentionem, quam fortasse possint per solas vires liberi arbitrii cum concursu generali elicere: præsertim in tali statu, ubi coguntur semper attendere ad pœnas, quas patiuntur, et ad vehementem tristitiam, et dolorem de illis elicendum, et ideo credibile est, non posse simul conari ad detestationem, et dolorem de peccatis valde intensum. Sed

hoc etiam effugium in falsa doctrina fundatum est, et ideo solida responsio est, sufficientem dispositionem ad gratiam, et remissionem peccati, sine vero, ac supernaturali auxilio gratiæ, haberi non posse, illudque omnibus damnatis denegatum esse.

CAPUT VIII.

UTRUM DÆMONES SINT ITA OBSTINATI IN MALO, UT NULLUM ACTUM VOLUNTATIS UNDIQUE HONESTUM, HABERE POSSINT.

1. *Opinio concedens dæmoni, posse opus bonum morale edere.*—Aliquorum theologorum sententia fuit, dæmones quantumcumque obstinati in suo peccato sint, non esse determinatos ad semper peccandum, seu ad efficiendum actum malum, quotiescumque aliquid libere operantur, ac subinde posse dæmones, vel damnatos aliquos actus efficere omni ex parte bonos moraliter, tam ex objecto, quam ex circumstantiis. Ita tenet Scotus, in 2, d. 7, quæst. unica, Tartaretus, quæst. 1, dub. 2, Bassolis, quæst. 1, artic. 3, Durandus, quæst. 2, sequitur Angles in florib. 2, sentent., d. 7, quæst. 2, conclus. 8, dub. 6, et refertur Pelbartus in Glossa, 2 part., verbo Dæmones, titul. de Obstinat. dæmon., § 38. Fundantur, quia voluntas, etiam in dæmone est libera, vel in omnibus, vel in pluribus actibus, non tantum quoad exercitium, sed etiam quoad specificationem: ergo potest operari, et non operari similes actus, et cum operatur, potest bene, et sine ulla malitia operari: ergo ratione libertatis quoad exercitium, potest interdum nec peccare, nec bene agere, et ratione libertatis quoad specificationem potest aliquando opus simpliciter bonum facere.

2. *De libertate quoad exercitium.*—Prior pars declaratur, quia voluntas Angeli ex natura sua est libera, quoad exercitium in actibus ordinis naturalis, non tantum quoad singulos actus, sed etiam quoad totam eorum collectionem, quia nulla est causa necessitatem illi imponens ad exercendum aliquem actum confuse, seu disjunctim, magis quam determinate; ergo hanc libertatem retinet dæmon, quia etiam in illo assignari non potest causa, contrariam necessitatem imponens. Et quamvis daremus, voluntatem dæmonis necessitari a DEO ad aliquem particularem actum, ille non esset malus, nec peccatum, et respectu aliorum omnium, esset quoad exercitium liber dicto modo, id est, respectu totius collectionis cæte-

rorum actuum. Ex quo ulterius inferitur, posse aliquando abstinere ab omni actuali peccato. Probatur consequentia, quia sic abstinendo ab actu, non peccaret peccato commissionis, quia tale peccatum non committitur sine actu: nec etiam peccaret omittendo, quia non habet peculiare præceptum semper aliquid agendi; hoc enim præceptum nec naturale est, nec est ulla ratio fingendi illud positivum in dæmonibus.

3. *De libertate quoad speciem.*—Posterior item pars de libertate quoad specificationem eodem modo, et efficacius probari potest. Quia Angelus ex natura sua est liber, vel in omnibus, vel fere in omnibus actibus suis quoad specificationem, seu determinationem inter bonum et malum, ut est certissimum de Angelo in pura natura spectato: sed in dæmone manet voluntas naturalis integra et perfecta, quia non est læsus in naturalibus, juxta commune axioma Dionysii et theologorum; ergo retinet eandem libertatem. Dices, voluntatem dæmonis in se mansisse integram, sed impeditam ad operandum bonum ratione peccati superadditi. Sed contra, quia peccatum semel commissum non potest omnino, et ex necessitate impedire indifferentiam quoad specificationem inter bonum et malum actum; ergo nec potest omnino tollere usum libertatis quoad specificationem. Antecedens probatur, quia peccatum semel commissum ab Angelo, non semper, ac perpetuo durat in actuali voluntate, qui operaret voluntatem illam necessitari quoad exercitium ad continuationem illius actus, quod cum fundamento dici non potest. Tantum ergo manet quoad maculam, vel reatum: sola autem habitualis culpa non potest necessitate voluntatem ad actum malum etiam quoad specificationem; præsertim cum habitualis culpa tantum sit privatio quedam physica, vel moralis. Et quamvis ei jungatur vitiosus habitus, ille non potest talem necessitatem imponere voluntati, quia habitibus utimur cum volumus, ut paulo post magis ostendimus. Concludit ergo Scotus, in dæmonibus non deesse potestatem bene operandi moraliter: addit vero probabile esse, nunquam exire in actum per hanc potentiam, propter vehementem malitiam, secundum quam (inquit) magis probabile est agere, quam secundum potestatem naturalem, quam habent ad oppositos actus.

4. *Contraria sententia communis et vera.*—Contraria sententia communis est theologorum, et vera, juxta quam duo dicenda sunt. Primum est, dæmonem in omnibus actibus,

quos libere exercet, male moraliter operari. Secundum est, dæmonem nunquam cessare ab omni actuali peccato, sed aliquod semper committere, quamvis libere saltem quoad exercitium. Hæc est sententia D. Thomæ, 1 part., quæst. 46, art. 2, ad 5, quæst. 16, de Malo, art. 5, et quæst. 21, de Verit., art. 10, et in 2, d. 7, quæst. 1, art. 2, ubi Magister idem sentit, et defendit Capreolus, quæst. 1, et Cajetanus ac alii recentiores, d. art. 2, et Ferrariensis 4, contra Gent., cap. 95, Soto, in 4, d. 50, art. 4, concl. 2, et art. 5, Bonaventura, Richardus, Gregorius, Gabriel, Major, Ægidius, in dicta distinct. 7, quæst. 1, art. 2, et Marsilius, in 2, quæst. 5, art. 3, Holchot, quæst. 4, et Altisiodorensis, lib. 2 Summæ, tract. 2, cap. 7, q. 1 et 2, Alensis, 2 part., quæst. 102, memb. 2 et 3, ubi non solum ait, dæmones semper male agere, sed etiam demereri, et Henricus, quodlib. 8, quæst. 11. Et idem sentit Adrianus, in 4 tit., de Sacrament. pœnit., quæst. 3, et alios refert, et sequitur Malonius, in 2, distinct. 7, disp. 15.

5. *Probatur hæc communis sententia ex Patribus.*—Primo probari potest hæc sententia ex doctrina Patrum, præcipue ex Fulgentio, de Fide ad Petrum, cap. 3, cujus verba ex parte retulimus, et præcipue notanda sunt illa: *In quo (id est, in igne) omnes illi prævaricatores Angeli, nec mala possunt unquam voluntate carere, nec pœna.* Et infra: *Ex quo ruina illius meriti in hanc inferiorem sunt detrusi caliginem, bonam non poterunt resumere voluntatem.* Et infra: *Quam si amiserunt Angeli, ut amissam deinceps habere non possint, et multa similia de hac obstinatione docet, et tandem concludit, quod sicut beati nullas in se malæ voluntatis reliquias habebunt, sic damnati nullam bonam habere poterunt voluntatem.* Ex aliis vero Patribus adducit Malonius supra generales quasdam sententias, quas de damnatis omnibus, eorumque statu proferunt, ut est illa Innocentii III, lib. 3, de Contemptu mundi, cap. 10: *Voluntas damnati, licet amiserit potestatis effectum, semper habebit malignitatis affectum.* Et ad eundem loquitur Prosperus, lib. 3, de Vita contempl., cap. 12, ubi ait: ideo dixisse Christum, damnatos ligatis pedibus et manibus, mitti in tenebras, quia in inferno, ubi Deo nemo confitetur, actione privantur. Quod intelligendum videtur de actione honesta, quia absolute non omni actione privantur. Bernardus etiam, epistol. 253, damnatos dicit semper persistere in voluntate peccandi.